

Kalemname

e-ISSN: 2651-3595

Ocak-Haziran / January-June, 2021, 6 (11): 114-132

Ana Dili Arapça Olmayanlara Arapça Öğretiminde Nahvin Pozisyonu

Esra KÖSE

Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslâm Bilimleri (Arapça) Yüksek Lisans Öğrencisi.
Kırıkkale Üniversitesi / Türkiye
Institute of Social Sciences Basic Islamic Sciences (Arabic) Postgraduate Student.
Kırıkkale University/ Turkey
ekose0671@gmail.com
Orcid: 0000-0002-8917-7579

Mesut CEVHER

Dr. Öğr. Üyesi, İslami İlimler Fakültesi Temel İslam Bilimleri Bölümü Arap Dili ve Belagatı
Anabilim Dalı.
Kırıkkale Üniversitesi / Türkiye
Asst. Associate Professor, Faculty of Islamic Sciences, Basic Islamic Sciences Department,
Arabic
Kırıkkale University/ Turkey
mgouhar@yahoo.com
Orcid: 0000-0002-6050-0029

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 27.05.2021

Kabul Tarihi / Accepted: 17.06.2021

Yayın Tarihi / Published: 27.06.2021

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Ocak-Haziran / January-June

Cilt / Volume: 6 Sayı /Issue: 11; **Sayfa / Pages:** 114-132

Atıf / Cite as: Köse, Esra & Cevher, Mesut. “Ana Dili Arapça Olmayanlara Arapça Öğretiminde Nahvin Pozisyonu” . Kalemname 6 / 11 (Ocak-Haziran 2021): 114-132.

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Copyright © Published by Kırıkkale Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi / Kirikkale University, Faculty of Islamic Sciences, Kirikkale, Turkey. All rights reserved.

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/kalemname>

Ana Dili Arapça Olmayanlara Arapça Öğretiminde Nahiv Pozisyonu

Öz:

Ana dili Arapça olmayanların İslamiyet ile tanışmaları sonucunda ortaya çıkan nahiv ilmi, Arapça öğretiminin temel problemi haline gelmiştir. İlk zamanlarda üzerinde durulmasa da gün geçtikçe önemi artan lahn, gerek dil alimlerini gerekse diğer müslümanları son derece endişelendirmiş ve nahiv ilminin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Hicri 3. yüzyılda ortaya çıktığı düşünülen bu ilim ile ilgili ilk çalışmalar Câhız ile başlamakla birlikte erken dönemlerde herkes tarafından kabul edilen bir tanımı bulunmamaktadır. Câhız'dan sonraki dönemlerde İbn Mada, İbn Hazm, el-Halef el-Ahmer, İbrahim Mustafa ve Şevki Dayf gibi dil alanında çalışmalar yapmış yetkin isimlerin nahiv ilmi ile uğraşması bu ilme farklı bir yön kazandırmıştır. Ülkemizdeki Arapça öğretimine baktığımızda İlahiyat Fakülteleri başta olmak üzere Arap dili öğretimi veren kurumların Osmanlı medreselerindeki metotlara ek yeni yöntemler geliştiremedikleri gözlemlenmektedir. Ortaya çıkışından bu yana çeşitli dönemlerde nahiv ilminin kolaylaştırılması adına yapılan çalışmalar sonucunda ortaya koyulan görüşler ve bunlardan çıkardığımız sonuçlarla çalışmamıza yön vermiş bulunmaktayız. Buna ek olarak çalışmamızda yer verdiğimiz, öğrenci ve öğretim elemanı görüşleri baz alınarak sunulan çözüm ve önerilerin alan için faydalı olacağını düşünmekteyiz.

Anahtar Kelimeler: Arap Dili ve Belagatı, Arapça Öğretimi, Nahiv, Lahn.

Position of Nahiv in Teaching Arabic to Non-native Arabic Languages

Abstract:

The science of nahiv, which emerged as a result of the introduction of Islam by non-native Arabic speakers, has become the main problem of Arabic teaching. Although it was not emphasized in the early days, the importance of the lahn, which increased day by day, worried both language scholars and other Muslims and caused the emergence of the science of nahiv. Although the first studies on this science, which is thought to have emerged in the 3rd century, started with Jahız, there is no definition accepted by everyone in the early periods. In the periods after Jahız, competent names such as Ibn Mada, Ibn Hazm, al-Halef al-Ahmer, Abraham Mustafa and Shewqi Dayf, who worked in the field of language, dealing with the science of nahiv gave this science a different direction. When we look at the Arabic education in our country, it is observed that the institutions that teach Arabic language, especially the Theology Faculties, could not develop new methods in addition to the methods in the Ottoman madrasahs. We have guided our work with the views put forward as a result of the studies made in order to facilitate the science of nahiv in various periods since its emergence and the results we have derived from them. In addition to this, we think that the solutions and suggestions presented in our study which are based on the opinions of students and lecturers will be beneficial for the field.

Keywords: Arabic Language and Eloquence, Arabic Teaching, Nahiv, Lahn.

GİRİŞ

Dil ve akıl birbirini tamamlayıp, birbirleri sayesinde var olan iki fenomendir. Her ikisi de içerisinde yaşanan toplumun ve dolayısıyla o toplumdaki kültür ve medeniyetin birer ürünüdür. Nitekim Herder bu konuda, “*Diller üzerinde bir karşılaştırma yaparak ırkların psikolojilerine bile ulaşılabileceğini savunmuştur*”.¹ Yani dil, bireysel veya toplumsal bir iletişim aracı olmanın yanı sıra bir ulusun zihniyetini ortaya koyan ve o ulusun kültürüne dair semboller taşıyan bir düşünce sistemidir.²

Amerikalı bir bilim adamının görüşüne göre; “Japon diline ait bütün sözcükleri öğrenecek bile, Japon gibi düşünmediğimiz sürece, sözcükleri irdeleyerek, kılı kırk yararak öğrenmeye çalışmadıkça, Japonca konuşsak bile düşüncelerimizi Japonlara anlatamayız.”³ Temelde dünya üzerindeki tüm dillerde kullandığımız sözcükler ortaktır. Fakat kullandığımız bu sözcüklerden çıkardığımız sonuçlar,

¹ Soner Gündüzöz, “Arapçada Kültür Dil İlişkisi: Arapça'nın Yapılanması ve Algılanmasında Etkili Öğeler”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 5/2 (Nisan/Mayıs/Haziran 2005), 217.

² Gündüzöz, “Arapçada Kültür Dil İlişkisi: Arapça'nın Yapılanması ve Algılanmasında Etkili Öğeler”, 219.

³ Gündüzöz, “Arapçada Kültür Dil İlişkisi: Arapça'nın Yapılanması ve Algılanmasında Etkili Öğeler”, 220.

o sözcüklerin zihnimizdeki yansımaları her toplumda farklılık göstermektedir. Bu durum daha önce belirttiğimiz üzere dil ve kültürün birbirinden bağımsız olmamasından kaynaklanmaktadır. Çünkü her toplum kendi yaşantısı, dolayısıyla kültürü neticesinde sık kullandığı kelimeleri veya bu kelimelere yüklediği anlamları belirlemektedir. Nitekim Rusya gibi kuzeyde bulunan ülkeler için ayının, Türklerde atın, Araplarda ise devenin önemini bu kelimelerin yalnızca literal karşılıklarından anlamamız mümkün gözükmemektedir. Yıllarca Arapça eğitimi alıp bir Arap ile iletişim kurma noktasında sıkıntı çekmemizin sebebi de büyük ölçüde kültürü bilmememizden kaynaklanmaktadır. Gördüğümüz bir kelimeyi anlıyoruz veya ezberliyoruz ancak bunun bir Arap için neyi kastettiğini bilmediğimiz zaman doğru bir etkileşim yaşayamıyoruz.

Tüm bu etkenler neticesinde rahatlıkla söyleyebiliriz ki, kültürün Arap dili üzerindeki yansımalarını kavramadan, ne sıradan bir metni ne de dinin temel kaynakları olan Kur'an-ı Kerim ve sünnet ile ilgili metinleri anlamamız mümkün değildir.⁴ Kanaatimizce İslam'la birlikte büyüyüp gelişen Arap topraklarında da durum bu şekilde olmuştur. Din olarak İslam'ı seçip, bu dinin kitabını, dolayısıyla Arap dilini öğrenmek isteyen insanların kültüre ve dile olan uzaklığı istemsizce yapılan hataları meydana getirmiştir.

1. ARAPÇA'NIN ÖNEMİ

Arap dili, konuşulduğu bölgelerin boyutları ve bu bölgelerin günümüz dünyasındaki yeri düşünüldüğünde her geçen gün daha da önem kazanmaktadır. Dünya üzerinde pek çok kıtada yüz milyonlarca insan tarafından kullanılıyor olması Arap dilini gözle görülür kılmanın yanı sıra bir takım tehlikelere karşı da savunmasız bırakmaktadır. Bu tehlikeler, esasen Arap coğrafyasında bulunmayan ve belkide Arap toplumuna dair hiçbir bilgisi olmayan insanların ortak din görüşü sebebiyle Arapçayı öğrenmek istemeleri ile başlamaktadır. Bu noktada Arapça öğrenimi yalnızca bir dil öğrenimi olmaktan çıkıp, dinin eksiksiz ve doğru öğrenimine de ışık tutmaktadır. Çünkü Arap diline ve dolayısıyla kültürüne hakim olmak demek eşzamanlı olarak Kur'an-ı Kerim ve diğer dini kaynaklara da vakıf olmak demektir.⁵ Tüm bunlara ek olarak Arap dilinin dünya dilleri arasındaki konuşma yaygınlığına bakıldığında beşinci sırada bulunması ve hali hazırda konuşulan beş resmi dile eklenmesi, Arapça'nın artık kabuğundan çıkıp evrensel bir dil olma özelliği taşıdığını göstermektedir.⁶ Görüldüğü üzere coğrafi, kültürel ve dinî etkenler Arapça'nın hızlı bir şekilde dünyaya yayılarak farklı bir boyut kazanmasını sağlamıştır. Ancak tam da bu noktada bu denli yaygınlaşan bir dilin

⁴ Gündüzöz, "Arapçada Kültür Dil İlişkisi: Arapça'nın Yapılanması ve Algılanmasında Etkili Öğeler", 220.

⁵ Soner Gündüzöz, "Arapça Öğretiminde Başvurulacak Bazı Yöntem ve Teknikler Pedagojik Bir Değerlendirme", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 29 (2010), 37.

⁶ Yakup Civelek, "Türkiyede Arapça Öğretimine Dair Bazı Teklifler -Riyad Arap Dil Enstitüsü Örneği-", *Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2 (Aralık 1998), 226-227.

konuşucuları elbette sadece Araplarla sınırlı kalmamıştır. Nitekim nahiv ilmi ile ilgili çalışmalar da bu doğrultuda ortaya çıkmıştır.

2. NAHİV NEDİR ?

Lügat anlamı yönelmek, kastetmek olup “ن-ح-و” kök harflerinden meydana gelmiş olan nahiv kelimesi, cümle içindeki yerine göre yön, taraf, yol gibi anlamlara gelmekle birlikte bu kelimenin çoğulu انحاء ve نحو ‘dur.⁷

Nahiv ilmi ile ilgili ilk dönem kitaplarına baktığımızda her ne kadar bu ilmi açıklayan bir tanıma rastlanmasa da yazılan eserler bize nahiv ilminin toplumda nasıl bir karşılık bulduğunu ve nasıl temellendirildiğini göstermektedir. Günümüzdeki gramer kelimesine eş bir anlamı karşılayan nahiv ilmi ile ilgili bilinen en eski beyan İbn Cinnî’ye aittir.⁸ Ona göre nahiv; tekil, ikil, çoğul, tamlama ve sözcüklerin irabına dair her türlü konuda cümleyi olması gerektiği şekilde kurmaktır. Bu şekilde doğru bir kullanım olduğu takdirde ana dili Arapça olmayanlarında dili kullanma da Araplara yetişmesi sağlanacaktır.⁹ Tanımdan da anlaşılacağı üzere, nahiv ilminin ortaya çıkış amacı çeşitli sebeplerle Arap dilini öğrenmeye çalışan insanların bu dili Araplar gibi konuşabilmelerini sağlamaktır.¹⁰ Nitekim daha öncesinde de belirttiğimiz üzere dildeki yanlış kullanımların bir çoğu Arap olmayanlar tarafından yapıldığı için, bu ilmin ortaya çıkışı gayet gerekli ve geçerli sebeplere dayanmaktadır.

2.1. LAHN NEDİR ?

ن-ح-ل kök harflerinden meydana gelmiş olan Lahn kelimesinin çoğulu الحان ve لحن ‘dur. Lügatta ise irapta hata yapmak, kelimeleri yanlış telaffuz etmek vb. birçok anlama gelmektedir. Lahn kelimesinden dilbilimcilerin anladığı ve açıkladığı mana ise; ferdin Arap dilini konuşurken veya okurken dil üzerinde bariz hareke hataları yapması ve bu sebeple muhatabının kendisini anlayamamasıdır.¹¹

İslam’ın ilk yıllarında ve bu yılları takip eden süreçte Araplar çeşitli coğrafi ve kültürel sebepler nedeniyle etraflarındaki diğer milletler ile etkileşimde bulunmamışlardır. Bu durum her ne kadar sosyo-kültürel etkileşimi kısıtlamış olsa da Arap dilinin tüm gelişim kademelerini kendi içinde yaşamasını ve daha orijinal bir şekilde ilerlemesini sağlamıştır. Ne var ki bu durum, gerek Arapların dinlerini yayma hususundaki istekleri gerekse diğer toplumlar tarafından İslam dinine yönelik gün geçtikçe artan sempatiler nedeni ile olağan süreç sarsıntıya uğramıştır. Artık diğer fert ve milletlerin hayatına açılan Arapça, bilinçli veya bilinçsiz olarak kendisine yönelen tüm değişim oklarına maruz kalmıştır.¹²

⁷ Mahmut Kafes, “Arap Dilinde Nahiv İlminin Doğuşu ve Önemi”, *Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi* 9-10 (1994-1995), 101.

⁸ Şahin Şimşek, “İbrahim Mustafa’nın Nahiv İlminin İslahına Dair Görüşleri”, *AİBÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6/12 (2018), 435.

⁹ Kafes, “Arap Dilinde Nahiv İlminin Doğuşu ve Önemi”, 102.

¹⁰ Kafes, “Arap Dilinde Nahiv İlminin Doğuşu ve Önemi”, 102.

¹¹ Kafes, “Arap Dilinde Nahiv İlminin Doğuşu ve Önemi”, 103.

¹² Kafes, “Arap Dilinde Nahiv İlminin Doğuşu ve Önemi”, 104.

Yukarıda da belirttiğimiz üzere lahn olgusu İslam dininin yayılması temelinde gelişen bir olgu olarak hayatımızdaki yerini almaktadır. Bu nedenle ilk lahn örneklerine her ne kadar Hz. Muhammed (s.a.v) döneminde rastlandığı belirtilse de dildeki bu bozulmalar geniş çaplı olmayıp, tehlike uyandırmamıştır. Ancak İslam dinine karşı talebin artması ve Arapların kendi şehirleri dışında da bu dini yayma istekleri ile birlikte lahn, gözle görülür bir tehlikeye dönüşmüştür.¹³ Bazı dil alimleri lahın yayılma sebeplerini aşağıda görüldüğü gibi dört ana başlık altında toplamıştır :

1. Arapların artan seferlerle birlikte Arap olmayan Rum, Berberi, Habeş vb. topluluklarla karşılaşmaları.
2. Savaşta kazandıkları topraklar üzerinde ikamet edilecek yerlerin Arap olmayanların yoğunlukta olduğu bölgeler olması.
3. Yabancı cariye sayısının artması.
4. Zaten yazılı olmayan bu kuralların şehir halkı tarafından gün geçtikçe kullanılmayıp unutulması.¹⁴

Zikredilen maddeler ve bu maddelerin sebep olduğu daha birçok değişiklik neticesinde gün geçtikçe Arap dilinin İslam dinine kadar korunarak gelmiş olan özgün yapısı artık sarsıntıya uğramıştır. Lahn dediğimiz hataların toplumun her kesiminde sıklıkla karşılaşılan bir problem haline gelmesi idareciler başta olmak üzere bir çok dil âlimini harekete geçirmiştir. Sonuç olarak, tarihte nahiv ilmi ile ilgili temel sayılabilecek ilk adımların atılması gerçekleşmiş ve ilerleyen zamanlarda bu ilmin özgün bir disiplin haline geleceği ön görülmüştür.¹⁵

2.2.NAHİV İLMİNİN ORTAYA ÇIKIŞ SÜRECİ

Cahiliye Arap toplumunda yaygın olan sosyo-kültürel yapıya göre yönetim başta olmak üzere dilin de içlerinde bulunduğu birçok unsur kabilecilik zihniyeti ile ilerlemekteydi. Ancak Hz. Muhammed'in (s.a.v) peygamberliği dönemine geldiğimizde o zamana kadarki süreçte görmüş olduğumuz bu zihniyetin İslam dini ve diğer milletlerin akın akın bu dine yönelmeleri sebebi ile kırıldığı gözlemlenmektedir. Sonuç olarak toplum üzerinde etkin rol oynayan bu din, köklü Arap dilini kendi kabile bağlarından koparıp bir çok medeniyetin içerisinde barındığı bir uygarlık dili haline dönüştürmüştür.¹⁶ Daha önce de belirtildiği üzere İslam dinini yaymak adına yapılan her türlü faaliyet, diğer bireylerin ve toplumların İslam dinine mensup olma istekleri ve İslam dininin tüm medeniyetlere hitap eden, onları da kapsayan evrensel görüş ve ilkelere sahip olması dinin kabulünün yanı sıra Arapça'nın da diğer kültürlerle iç içe olmasını sağlamıştır. Fakat sosyo-kültürel, ekonomik ve dil ile ilgili geçmişleri neredeyse tamamen zıt olan toplumların ortak bir dilde buluşuyor olması dışarıdan

¹³ Kafes, "Arap Dilinde Nahiv İlminin Doğuşu ve Önemi", 105.

¹⁴ Kafes, "Arap Dilinde Nahiv İlminin Doğuşu ve Önemi", 105.

¹⁵ Kafes, "Arap Dilinde Nahiv İlminin Doğuşu ve Önemi", 107.

¹⁶ Ahmet Bostancı, "Ürdün Üniversitelerinde Yabancılar Arapça Öğretimi", *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/8 (2003), 53-54.

bakıldığında oldukça güzel dursa da dinin temel iki kaynağı olan Kur'an-ı Kerim ve hadis kitaplarının zarar görme endişesi hat safhaya ulaşmıştır.¹⁷ Tüm bu etkenler neticesinde farklı kültür ve dilden insanlarla karşılaşmanın en yoğun olduğu şehir olan Basra'da nahiv ilminin temellerinin atıldığı ve orada gelişimini tamamladığı elde edilen bilgiler arasındadır.¹⁸ Ortaya çıkışı ile ilgili farklı varyantlar bulunmakla birlikte, Hz. Ali'nin bu ilimle ilgili ilk çalışmaları yapan ve elde ettiği verileri ortaya koyan kişi olduğu bilinmektedir. Hz. Ali, bir bedevinin Hakka Suresi 37. ayette yer alan “لا ياكله الا الخاطنون” “Onu da günahlardan başkası yemez.” şeklinde olması gereken ayeti الخاطنين şeklinde yanlış okuduğunu işitmiş ve bu konuda kendi içinde bir takım çalışmalar yapmıştır. Yapılan çalışmaların içeriği tam olarak bilinmese de başlattığı bu yolun devamını getirmesi için Ebu'l Esved ed-Duelî'ye teklif götürmüştür. Kendi yaptığı çalışmaları ed-Duelî'ye vererek bir metot geliştirmesini talep etmiştir.¹⁹ Hz. Ali'den aldığı bu teklife başlarda hoş bakmayan Duellî, dili konuşan insanların yaptığı hataların toplum nezdinde gittikçe yayılması üzerine Kur'an-ı Kerim'i koruma bilincine bürünmüş ve halifenin teklifini kabul ettiğini açıklamıştır.²⁰ Bu noktada dil alimlerinin büyük bir kısmına göre nahiv ilminin kurucusu olarak kabul edilen Ebu'l Esved ed-Duelî'nin de lahn ile ilgili yaşadığı olayları aktarmanın faydalı olacağını düşünüyoruz;

Kabul gören rivayete göre ed-Duelî nahiv ilmini dönemin halifesi Hz. Ali'den öğrenmiştir. Hz. Ali'nin bu ilmin ortaya çıkmasındaki çabasının sebebi ise şüphesiz Kur'an-ı Kerim'in hatalı okunmasının önüne geçmektir. Bir gün ed-Duelî, Kur'an okuyan bir kişinin ان الله برئ من المشركين ورسوله من ل'ını رسول kelimesinin ‘المشركين’ e atfederek kesreli bir şekilde telaffuz ettiğini duyunca, halifenin teklifini kabul etmesinin artık bir tercih değil zaruriyet olduğunu anlamıştır. Bunun üzerine Hz. Ali'den Kur'an-ı Kerim'i noktalama işlemini gerçekleştirirken kendisine yardımcı olabilecek birini talep etmiş ve bu ilimle ilgili ilk çalışmalara başlamıştır.²²

Yukarıdaki örnekte gördüğümüz üzere nahiv ilminin doğuşuna zemin hazırlayan isim Hz. Ali'dir. Ancak Kur'an-ı Kerim'i noktalama işlemi ile birlikte bu konudaki çalışmaları başlatan ve bu çalışmayı bir ilim haline getiren isim Ebu'l Esved ed-Duelî olmuştur. Ebu'l Esved'i böyle bir çalışma yapmaya iten sebep ise kuşkusuz Kur'an-ı Kerim'in yanlış okunmasından kaynaklı olarak Kur'an'ın korunması fikridir. Başlangıçta Hz. Ali'nin teklifine temkinli yaklaşırsa da bu alanda yapılacak bir çalışmaya duyulan ihtiyaç onu harekete geçirmiştir.

¹⁷ Kafes, “Arap Dilinde Nahiv İlminin Doğuşu ve Önemi”, 113.

¹⁸ Mehmet Nuri Ayyıldız, “Arap Dili Tarihi ve Arap Dili Gramerinin (Nahiv Sarf) Ortaya Çıkış Süreci”, *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 13 (Ekim 2019), 164.

¹⁹ Ayyıldız, “Arap Dili Tarihi ve Arap Dili Gramerinin (Nahiv Sarf) Ortaya Çıkış Süreci”, 166.

²⁰ Kafes, “Arap Dilinde Nahiv İlminin Doğuşu ve Önemi”, 109.

²¹ *Kur'an-ı Kerim Meâli*, çev. Halil Altuntaş -Muzaffer Şahin (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2011), et-Tevbe 9/3.

²² Kafes, “Arap Dilinde Nahiv İlminin Doğuşu ve Önemi”, 109.

Nahiv ilmi Ebu'l Esved döneminde henüz müstakil bir ilim dalı haline gelmediği için nahiv adına yapılan çalışmaların tamamına “Arapça” ismi verilmekteydi. Bu sebeple ed-Duelî’ye atfedilen yazılarda “Arapçayı ortaya koyan”, “Arapçayı vâz eden” gibi tanımlara oldukça sık yer verilmiştir. Bahsedildiği üzere ilk etapta yalnızca Arapça başlığı altında yapılan bu çalışmalar ikinci tabaka olan Duelî’nin öğrencilerine geldiğinde günümüzde olduğu gibi “Nahiv” ismi verilerek bu başlık altında ilerlemeler ivme kazanmıştır. Nahiv isminin menşei ise, bu ilmin temellerini atarak alimlere yol gösteren Hz.Ali’ye dayandırılmaktadır. Yaygın görüşe göre Hz. Ali’nin ed-Duelî’ye bu ilimle ilgili çalışmaları sonrasında “ احسن هذا النحو الذي قد نحوت ” “ *Tuttuğun bu yol(metot) ne güzel olmuş* ” demiş ve ed-Duelî’nin öğrencileri nahiv terimi için bu cümleden esinlenmişlerdir.²³

Çalışmamızın başında da ifade edildiği üzere, dildeki tüm bu yapılanmanın sebebi İslam dini ile birlikte toplumların büyük yüzdesinin problemi haline gelen, dinin temel mesajlarını ve gayesini anlama problemi nahiv ilminin ortaya çıkmasına ve diğer disiplinler arasında kendisine bir yer bulmasına yol açmıştır. Nahiv adına yapılan çalışmalar yalnızca Kur’an-ı Kerim ve hadis ilmini değil, bu iki ilmi temel alan tüm islami disiplinleri anlama yolunda atılmış ciddi bir adım niteliği taşımaktadır.²⁴ İslami ilimlerin yanı sıra gündelik hayatımızda bile harekesi olmayan bir Arapça metinle karşılaştığımızda, harfleri ortak olan iki kelimeyi birbirinden nahiv ilmi sayesinde ayırmaktayız.²⁵ Böylelikle nahiv, sadece dini metinlerin tahlilinde değil, gündelik metinlerden edebiyata kadar bütün alanları etkileyen ve öğrenilmesi zaruri hale gelen bir ilim dalı olarak hayatımıza girmiştir.

2.3.NAHİV İLMİNİ KOLAYLAŞTIRMAYA YÖNELİK ADIMLAR

Arap dili gramerini temsil eden nahiv ilminin zorluğu ve buna bağlı olarak dilde yapılan hatalar dil alimlerini nahiv ilminde reform fikrine itmiştir. Bu nedenle nahvi kolaylaştırma çabaları göstermiş, bu konuda farklı fikirler ortaya koymuşlardır. Bu husustaki ilk çalışmaların ise takriben 1000 sene önce h. 3. yüzyılda Câhız (767-777/868) ile birlikte başladığı bilgilerine rastlamaktayız.²⁶ Câhız’a göre; bu ilimde kuralları derinlemesine, ayrıntılı bir şekilde öğrenmenin öğrencinin işi olmamakla birlikte ancak ihtisas yapmak isteyen kişinin kaidelerin içinde bu denli kaybolması gerektiğine olan inancını dile getirmektedir. Nitekim Câhız bu hususta öğrenci ve uzman ayrımının gerekliliğine inanmış, kendisinden sonra gelen nahivciler ise her iki gruba da hitap eden farklı eserler yazarak Câhız’ın görüşlerini temellendirmişlerdir.²⁷ Yaptığı bu ayrımla eğitimin frekansını değiştiren, eğitimde

²³ Kafes, “Arap Dilinde Nahiv İlminin Doğuşu ve Önemi”, 109.

²⁴ Kafes, “Arap Dilinde Nahiv İlminin Doğuşu ve Önemi”, 112.

²⁵ Kafes, “Arap Dilinde Nahiv İlminin Doğuşu ve Önemi”, 111.

²⁶ Şevki Dayf, “Nahvin Kolaylaştırılması”, çev. Ali Bulut, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 7/3 (Temmuz/Ağustos/Eylül 2007), 211.

²⁷ Dayf, “Nahvin Kolaylaştırılması”, 211.

öğrencinin yaşının ve seviyesinin ön planda tutulması gerektiğine inanan Câhız'ın bu metodu, pedagojik kaygı içermesi sebebi ile onu diğer alimlerden farklı ve önemli bir yere taşımaktadır.²⁸

Nahiv ilminin ortaya çıkışı ve bunu hazırlayan etkenler düşünüldüğünde Arapça'yı kolaylaştırma ve arındırma çabaları bir çok dönemde etkisini hissettirmiştir. Nitekim el-Halef el-Ahmer (733/796) tarafından yazılan *el-Mukaddime fi'n-Nahv* adlı kitap da bu başlık altında incelenmesi gereken eserlerin başında gelmektedir. Adı geçen eserde nahiv kaideleri uzun bulunduğu için kısaltılma çabası içine girilmiş ve dil öğrenimine muhatap olan kişiyi bu ayrıntılı kaidelerden kurtarma anlayışı hakim olmuştur. Yapılan bu çalışma yalnızca kendi dönemi içerisinde rağbet görmekle kalmamış aynı zamanda bir sonraki basamakta bulunan dil alimlerine de yol göstermiştir. Arap diline ait gramer kurallarında bu kadar erken dönemlerde tecdid ve ihyaya yönelmesi nahiv alanında kolaylaştırmaya dair ihtiyacı da gözler önüne sermektedir.²⁹

Nahvi kolaylaştırma çalışmalarına Endülüs penceresinden baktığımızda ise karşımıza Zahirî ekolün tanınmış simalarından biri olan İbn Hazm (994/1064) çıkmaktadır. Mensup olduğu ekolün izlerini nahiv adına yaptığı çalışmalarda da çokça belli eden Hazm, günlük hayat rutininde alanı ne olursa olsun metinlerin akla gelen ilk anlamları ile anlaşılması gerektiğini ve dile ait kurallar belirlenirken mutlaka Arapların konuşma kalıp ve esaslarının ön planda tutulması gerektiğini belirtmiştir. Dilin, muhatabın istek ve ihtiyaçlarına göre öğretilmesi konusundaki ısrarcılığı Câhız'a olduğu gibi Hazm'a da pedagojik bir metot kazandırmıştır.³⁰

Gördüğümüz üzere ilk dönemlerde nahiv ilmine yönelik eleştiriler sınırlı kalmakla birlikte, dile getirilen eleştiriler de doğrudan bu ilme değil, bu ilmin metotlarına karşı olmuştur. Ancak h.5. yüzyıla geldiğimizde İbn Mada (1120/1196) nahiv ilmini kendi dönemine kadarki süreçte benzeri görülmemiş bir şekilde eleştirmiştir. Oldukça sert bir dille yapılan bu eleştiriler "*er-Reddu ale'n-Nuhat*" isimli bir eserde müstakil olarak kaleme alınmıştır. Doğrudan alana yapılmış ve atfedilmiş olan bu eleştiri kitabı bizlere İbn Mada'nın diğer alimlerin aksine metotları değil, alana yönelik olumsuz bir tutumu olduğunu göstermektedir.³¹ Ortaya çıkışı itibari ile dildeki hatalı kullanımların önlenmesini ve Arap olmayanlara dildeki kuralların öğretilmesini kapsayan bu ilim, İbn Mada'ya göre ayrıntılarda boğularak kendi geleceği için tehlike arz etmeye başlamıştır. Bu sebeple temel gayesi anlaşılır, basit ve menşei belli kaidelerin öğretimi olup, kendisinden önce kaleme alınan eserler için "*İnsanı ne cennete koyar ne de cehennemden çıkarır.*" ifadesini kullanmaktan çekinmemiştir.³²

²⁸ İslam Batur, "Arap Dilini Kolaylaştırma Çabaları Ekseninde Şevki Dayf ve Yenilikçi Yaklaşımları", *Uluslararası Ortadoğu Kongresi Bildiriler Kitabı 2* (2017), 102.

²⁹ Batur, "Arap Dilini Kolaylaştırma Çabaları Ekseninde Şevki Dayf ve Yenilikçi Yaklaşımları", 102.

³⁰ Batur, "Arap Dilini Kolaylaştırma Çabaları Ekseninde Şevki Dayf ve Yenilikçi Yaklaşımları", 104.

³¹ Şimşek, "İbrahim Mustafa'nın Nahiv İlminin İslahına Dair Görüşleri", 432.

³² Batur, "Arap Dilini Kolaylaştırma Çabaları Ekseninde Şevki Dayf ve Yenilikçi Yaklaşımları", 105.

Çağımızda ise nahvin kolaylaştırılması ve yeniliğe gidilmesi gibi fikirleri yeniden gün yüzüne çıkaran isim İbrahim Mustafa (1888/1962)'dir. Ona göre nahiv ilminde görülen tüm bu problemlerin temel sebebi ilk dönem nahivcilerinin nahiv için kelimenin son harekesinde meydana gelen değişiklik diyerek bu ilmi kısıtlamaları olmuştur.³³ 1930'lara tekabül eden yıllarda İbrahim Mustafa'nın çalışmalarında ilk olarak karşımıza dildeki kaidelerin çokluğu ve otuzu aşkın nahiv konusunun yalnızca üç başlığa indirilmesi çıkmaktadır. İbrahim Mustafa'ya göre irab alametleri arasında sayılmayan bu üç başlık: Babu'd-Damme, Babu'l-Kesra ve Babu'l-Fetha'dır.³⁴ Nahiv ilmine en büyük katkısı ise kaleme aldığı *İhyâu'n-Nahv* adlı eseridir. Fasih Arapça'nın öğretiminde hem eski dönemlerde hem de kendi çağında şahit olduğu yanlışlıklar İbrahim Mustafa'yı bu kitaba yazmaya itmiştir. İncelemeleri sonucunda nahiv ilmine atfedilen sorunun yalnızca kaidelerden kaynaklandığını bu yüzden de modern metotlar geliştirilmesi gerektiğini eserinde çokça vurgulamıştır.³⁵ İbrahim Mustafa'nın görüşleri alanda reform etkisi yaratmasa da metotlardan ziyade doğrudan alanı hedef alması açısından son derece önem taşımaktadır. Yaptığı eleştiriler sayesinde Arap camiasında nahiv ilmine dair düzenleme, yenileme vb. faaliyetler geniş alanlara ulaşmıştır.³⁶

Aslına bakarsak İbrahim Mustafa'ya kadar bir çok alim bu alana dair olumlu ve olumsuz görüşlerini dile getirmişlerdi. Üstelik bu isimler dönemlerinde en az İbrahim Mustafa kadar etkin rol oynayan simalardı. Neden özellikle İbrahim Mustafa'nın görüşleri Arap dünyasında bu kadar yankı uyandırdı sorusunun cevabı ise tamamiyle içinde bulunulan dönem ile ilgilidir. Bu dönemde hali hazırda etkin bir nahiv otoritesi bulunmaması ve Şevki Dayf gibi önemli bir ismin İbrahim Mustafa'nın bahsi geçen eserini tahkik etmesi gibi etkenler İbrahim Mustafa'yı nahiv ilminde farklı bir noktaya taşımaktadır.³⁷

Modern dönemde bu hususta görüş bildiren bir diğer âlim ise Emin el-Hûlî olmuştur. "Arap-İslam Kültüründe Yenilikçilik" adlı eseri kaleme alan Hûlî, bu eserde fasih Arapça'da görülen yetersizliğin sebebi olarak dilin kendisini değil, nahiv ilmi ile ilgili kaideleri sorumlu tutmuştur. Hûlî'ye göre nahiv kitaplarındaki zorluğun sebebi âlimlerin nahiv metodolojileri ile fıkıh metodolojilerini bir tutmasından kaynaklanmaktadır. Şayet nahiv ve fıkıh yazımında metot farklılığına gidilebilirse dildeki fazlalıklardan kurtulunabileceğini de belirtmektedir. Bu bilgilerden hareketle Hûlî, nahiv ilmini müstakil tutup, tüm bu farklı ilim dallarına ait metotlardan uzak tutarak, yalnızca nahiv ilminin usulleri üzerine bina edilmesini savunmuştur.³⁸

³³ Şimşek, "İbrahim Mustafa'nın Nahiv İlminin Islahına Dair Görüşleri", 454.

³⁴ Dayf, "Nahvin Kolaylaştırılması", 212.

³⁵ Batur, "Arap Dilini Kolaylaştırma Çabaları Ekseninde Şevki Dayf ve Yenilikçi Yaklaşımları", 106.

³⁶ Şimşek, "İbrahim Mustafa'nın Nahiv İlminin Islahına Dair Görüşleri", 454.

³⁷ Şimşek, "İbrahim Mustafa'nın Nahiv İlminin Islahına Dair Görüşleri", 432.

³⁸ Batur, "Arap Dilini Kolaylaştırma Çabaları Ekseninde Şevki Dayf ve Yenilikçi Yaklaşımları", 106.

Müteahhir dil alimlerine baktığımızda ise nahvin tanımı ilk dönem dil alimlerine nazaran fazlasıyla değişmiş, yalnızca “kelime sonlarında meydana gelen değişiklikler” olarak bir çok dil alimi tarafından kabul edilmiştir. Çalışmamızın önceki bölümlerinde ilk dönem dil alimlerinin nahvin doğuşu ve bu ilmin kapsamı ile ilgili belirttikleri görüşleri dile getirmiştik. Müteahhir dil alimleri ise önlerinde nahiv ilmi ile ilgili birikmiş veri dolu bir havuzun içine düşmüş durumdaydılar. Gerek nahiv ilmi gerekse bu ilimle ilgili kolaylaştırma çabaları büyük ölçüde tamamlanmış olup, müteahhir dil alimlerinin elinde gelişimini tamamlamış bir ilim kalmıştır. Tüm bu sebepler neticesinde müteahhir dil alimleri müstakil bir disiplin haline gelmiş olan nahiv ilmine değil, iraba yönelip çalışmalarını daha dar bir alanda yürütmüşlerdir. Bu daralma nahiv ilminde ciddi kısıtlamalara yol açmış, artık nahiv ilmine yalnızca kelime sonlarındaki hareke değişikliği gözüyle bakılmaya başlanmıştır.³⁹

Nahiv ilmi ve dolayısıyla da Arap dili için gerileme dönemi sayılabilecek bu dönem boyunca bahsettiğimiz dar alanlı çalışmalar nahve yön vermiştir. Tüm bu çalışmaların sonunda maalesef gelinen nokta Arapça için iç açıcı olmamıştır. Alimler yalnızca kelime sonundaki hareketlere odaklanınca, ilk dönem dil kitaplarındaki zengin konu ve örnekler yerini bir yığın kaideye bırakmıştır. Modern dönemde ise uzak ve yakın dönem dil alimlerinin çalışmaları incelenmiş, her iki dönemin ortak paydası bulunmaya çalışılmıştır. Böylece yeni kaleme alınan eserlerde hem nahiv kuralları hem de bol örnek desteği ile fasih Arapça öğretimi kolaylaştırılmaya çalışılmıştır.⁴⁰

Yakın tarihte yaşayıp Arap dili adına önemli çalışmalar yapan Şevki Dayf (1910-2005), Arapça öğretimini zorlaştıran unsurların en başında fasih Arapça'nın çok sınırlı bir bölgede konuşulmasının geldiğini ileri sürmektedir. Dayf'a göre fasih Arapça Kur'an'ın indiği ve ilk dönemlerde edebiyat dili olarak kullanılan Arapça'dır. Bölgeden bölgeye hatta bazen şehirden şehire farklılık gösteren lehçelerin kullanımı toplum nezdinde fasih Arapça'yı geride bırakmakla kalmayıp bu dili tahrif etmektedir. Halk arasında konuşulan bu lehçelerin okullarda eğitim-öğretime de yansması bir çok sorunu da beraberinde getirmektedir. Dayf'a göre sorunlar lehçeler ile sınırlı kalmayıp, kendi içerisinde de kurallı ilerlememektedir. Fasih Arapça kullanımında nahiv kaidelerine uyulmaması, uyulamayan nahiv kurallarında da yeniliğin gerekli olduğunu savunmaktadır. Bu yeniliklerin amacına uygun olabilmesi için belirtilen tüm etkenler göz önünde tutulmalı ve bu minvalde çalışmalara yön verilmelidir. Bu sebeple, babların yeniden düzenlenmesi, fasih konuşmaya fayda sağlamayan kuralların elenmesi, zor başlıkların çıkartılması gibi maddeler Dayf'a göre hem fasih Arapça'yı kurtaracak hem de dili yeniden canlandıracaktır.⁴¹

Peki nahiv ilminde var olan sorunlar, kusurlar ve zorluklar nelerdir? Bu tarz problemlerin ortaya çıkışı hangi zaman dilimine denk gelmiştir? Şimdi bu soruları kısaca cevaplandıracağız.

³⁹ Şimşek, “İbrahim Mustafa'nın Nahiv İlminin Islahına Dair Görüşleri”, 436.

⁴⁰ Şimşek, “İbrahim Mustafa'nın Nahiv İlminin Islahına Dair Görüşleri”, 436.

⁴¹ Batur, “Arap Dilini Kolaylaştırma Çabaları Ekseninde Şevki Dayf ve Yenilikçi Yaklaşımları”, 107-116.

Esasen nahiv ilmi ile ilgili zorluklar bu ilmin doğuşu ile birlikte ortaya çıkmaktadır. İlk dönemlerden itibaren dil alimlerinin hem ilim hem de bu ilmin metotları üzerine başlatmış oldukları çalışmalar bunu kanıtlar niteliktedir. İlk dönemlerde nahiv ilminin belli bir formla sınırlandırılmamış olması daha sonra ise bu ilmin öğretimindeki metot farklılıkları dil alimlerinin üzerinde durduğu başlıca konulardandır. Sorunların bir kısmı ise nahiv ilminin farklı ilim dalları ile karşılaşması sonucunda meydana gelmektedir. Bunlara ek olarak yapılan çalışmaları incelediğimizde nahiv ilmine karşı bütünsel bir yaklaşım görmekte zorlanmaktayız. Oldukça spesifik kalmakla birlikte alan için yeterli olmayan çalışmalar nahiv öğretimine ışık tutamamıştır. Modern döneme baktığımızda ise nahiv ilminin dildeki yeri ile ilgili yeni yaklaşımlar ortaya çıkmış ve bu sayede, nahiv ilminin eksik kaldığı veya zor olan alanları derinlemesine araştırılmış, daha objektif bir şekilde ele alınmıştır.⁴²

Nahiv ilminin ortaya çıktığı döneme ve bu dönemin hazırladığı şartlara bakacak olursak şu noktalara değinmemiz gerekmektedir:

1. Ebu'l Esved ile başlayıp Sîbeveyhî ile gelişimini tamamlayan nahiv ilminin doğup şekillenmesi bir asır gibi bir zamanı kapsamaktadır. Bu süre zarfında nahivciler objektif yorumlar yapamamakla birlikte bu ilmin eksik veya zayıf yönleri de ortaya çıkmamıştır.
2. Nahiv ilminin doğmasıyla birlikte öğretici gramer, ilmî gramerin önüne geçmiş, bu da nahiv ilminin ilmî gelişimini tamamlamasını aksatmıştır. Böylece nahiv, başlangıcı itibariyle sağlam bir zemine oturtulamamıştır.
3. Nahvin ortaya çıkmasına zemin hazırlayan mevâli kesimi, ilk tabakadaki nahivcilerin de büyük bir kısmını oluşturdukları için kendilerine has bir şekilde dili kavramışlardır. Çalışmamızın başında bahsetmiş olduğumuz sosyo-kültürel farklılıklar bu alanda etkisini göstermiş olup bu durum nahve ve nahivle ilgili çalışmalara olumsuz yansımıştır.⁴³

Esasen şuan içinde bulunduğumuz durumda bu maddenin bir yansımasıdır. Arap olmayan bir topluluk olarak Arap dilini kendimize ait bir düşünce yapısıyla ve anlayışla kavramaktayız. Bu da bizi ilk dönemde Arapça karşısındaki mevâlilerin konumuyla benzer bir konuma sürüklemektedir.

3. TÜRKİYE'DE ARAPÇA EĞİTİMİ

Dünyada yabancı dil öğretimi için hemen her dönemde farklı metotlar denenmiştir. 1940-1960 yıllarında ise dil öğretiminde audio-lingual (duyumcu-dil) yöntemi hakim öğretim modeli olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bu metodu destekleyen bilim insanları, hedef dili öğrenmek için o dile alışkanlık yani bir nevi bağışıklık kazanmak gerektiğini vurgulamışlardır. Bu nedenle ilk etapta

⁴² Şimşek, "İbrahim Mustafa'nın Nahiv İlminin Islahına Dair Görüşleri", 431.

⁴³ Şimşek, "İbrahim Mustafa'nın Nahiv İlminin Islahına Dair Görüşleri", 431-432.

özellikle eğitimin başlarında, küçük yaştaki çocuklarda, etkili olsa da ilerleyen safhalarda dili kullanım becerisine istenilen katkıyı sağlayamamıştır.⁴⁴

Osmanlı döneminde medreselerde verilen eğitimden sonra Türkiye’de Tevhid-i Tedrisat kanununa bağlı olarak 1927 yılında Arapça öğretimine son verilmiştir.⁴⁵ 1949 yılında Ankara İlahiyat Fakültesi’nin açılması ve 1951 yılında yedi farklı şehirde öğrenime açılan imam hatip liseleri ile birlikte Arapça yeniden İngilizce’nin yanında ikinci bir dil olarak öğretilmeye başlanmıştır. Giderek yaygınlaşan Arapça öğretimi artık Edebiyat Fakültelerinin Doğu Dilleri Bölümleri ve Filoloji Bölümlerinde de resmi olarak öğretilmeye başlanmıştır. Fakat Filoloji Bölümlerinde Arap dili öğretimini Prof. H. Ritter ve Prof. O. Rescher adında biri Yahudi asıllı iki Alman vatandaşının⁴⁶ gerçekleştiriyor olması esasen ülkemizde Arapça öğretimine son derece uzak olduğumuzu kanıtlar niteliktedir. Geçmişte bir çok farklı alanda sıkı ilişkiler içerisinde bulunmamız veya din dilimizi temsil ediyor olması Arapça öğretiminde yol katetmemize yardımcı olamamıştır.

Yapılan araştırmalara göre dil öğretiminde ezberci davranıp, sadece kelimeleri değil grameri de ezberleme yoluna girmektediriz. Ancak Arapça gibi yoğun gramer kurallarından oluşan bir dile karşı aynı ezberci zihniyeti yansıttığımızda farkında olmadan çıkamayacağımız bir denize girmiş bulunuyoruz. Eski dönem dil alimlerinin görüşlerini incelerken de ifade ettiğimiz üzere hedef dil öğretimindeki amaç, öğrencinin dil sınırları içerisinde nerede durması gerektiğini belirlemektir.⁴⁷ Nitekim Arapça öğretimi yalnızca sarf ve nahiv ezberlemek veya metni doğru okumak değildir. Yeni dünyada dil öğretiminin dört temel prensibi vardır. Bunlar; dinleme, anlama, konuşma ve okuma-yazmadır.⁴⁸ Dil öğretimini, özelde de Arapça öğretimini, bu dört temel üzerine inşa edemezsek fakültelerde verilen eğitimler sadece ezber alanında sıkışacak ve bu ezber de sınav odaklı olduğu için kısa sürede unutulacaktır.

Dil öğretiminde, ister ana ister hedef dil farketmezsiniz, bir cümledeki sözcüklerin anlamı bilinmese de kelimelerin cümle içerisindeki konumu ve ekler yardımıyla cümleyi anlamamız mümkün gözükmektedir. Fakat kelimelerin anlamı bilindiği halde ekleri ayırıp cümleye dağıttığımız zaman o cümle artık bizim için bir yargı belirtmiyordu. Örnek verecek olursak : “denize tatil ler gidecek de öğrenci ” bu cümledeki kelimeleri tek tek anlasak da cümledeki genel manayı kavrayamayız. Çünkü ancak kelimeler sırası ile dizildiğinde cümleden bir yargı çıkarabilmekteyiz. Bu yargı da cümleyi cümle yapan en temel unsurdur. Buradan hareketle yalnızca kelime bilerek cümleyi anlayamayacağımızı görmekteyiz. Fakat sadece gramer öğrenimi ile de dili etkili kullanmamız

⁴⁴ Mehmet Arif Güney, “Yabancı Dil Öğretimi ve Düünden Bugüne Türkiye’de Arapça Öğretimi”, *Karadeniz Teknik Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1 (Mart 2014), 195.

⁴⁵ Güney, “Yabancı Dil Öğretimi ve Düünden Bugüne Türkiye’de Arapça Öğretimi”, 205-206.

⁴⁶ Civelek, “Türkiyede Arapça Öğretimine Dair Bazı Teklifler”, 206.

⁴⁷ Güney, “Yabancı Dil Öğretimi ve Düünden Bugüne Türkiye’de Arapça Öğretimi”, 207.

⁴⁸ Mehmet Soysaldı, “Türkiye’deki İlahiyat Fakültelerinde Arapça Öğretiminde Karşılaşılan Problemler ve Çözüm Yolları”, *Ekev Akademi Dergisi* 45 (2010), 275.

mümkün değildir. Anlamli ve doğru cümleler kurabilmek için hem anlamli kelimelere hem de gramer çerçevesinde oluşturulacak bir cümle düzenine ihtiyacımız olacaktır.⁴⁹

Bunlara ek olarak uygulanmakta olan eğitim programı, eğitimin kalitesini belirlemede son derece etkili olacaktır. Bu programlar hazırlanışları itibariyle çok iyi ve kapsamlı olsalar da hizmete sunuldukları döneme ve şartlara göre değişkenlik göstermek zorundadırlar.⁵⁰ Bu minvalde, 2008-2009 güz yarıyılında Türkiye’de bulunan yirmi iki İlahiyat Fakültesindeki öğrenci ve öğretim elemanlarıyla yapılan anket çalışmasını yürüten Mehmet Soysaldı’nın anket sonuçlarına değinmenin faydalı olacağını düşünmekteyiz.

Sonuçlara göre:

1. Yedisi bayan doksan üç kişiye uygulanan bu ankette öğretim elemanlarından altmış üçünün dil puanı seksen ve üzeridir. Bu durum öğrencinin dil öğrenimi ve öğretmenin yetkinliği açısından oldukça sevindiricidir.
2. Altmış dokuz öğretim elemanı Arapça öğretimlerini en az on bir yıldır sürdürmektedir.

Bu madde olumlu olarak değerlendirilse de ankete katılan kişilerin yaş aralığı (41-51) ve görev süreleri düşünüldüğü zaman tecrübeleri birer avantaj olmakla birlikte eski usul öğretim metotları kullanma veya yeniliklere açık olmama açısından bir kısmının dezavantaja dönüşmesi mümkün gözükmektedir.

3. Elli bir öğretim elemanı herhangi bir sebeple yurt dışına çıkmamıştır. Arapça öğretimi vermekte olan kişilerin bilgi ve becerilerini geliştirmesi ve öğrencilerin duysal dil öğrenimi açısından bu durum olumsuz karşılanmaktadır.
4. Anketlerden elde edilen verilere göre Arapça ders saatleri yeterli değildir. Bu veri hem öğrenci hem de öğretim elemanı için eğitimi engelleyici bir faktördür.⁵¹

Anketlere göre öğretim elemanlarının Arapçayı öğretirken kullandıkları metotların birincisi %35.5 ile nahiv ve sarf kurallarının ezberletilmesi, beşincisi ise %1.1 ile Osmanlı medreselerinde okutulan emsile, bina vb. klasik metottur.⁵² Ancak şu bir gerçek ki, bu metotlar Osmanlı Döneminde bile istenilen etkiyi yaratmamışken biz elimizdeki son teknolojik imkanlarla hala asırlar öncesinden gelen klasik ezberci metodu devam ettirmeye çalışmaktayız.

Ankette yer alan, “Arapça öğretiminde karşılaşılan temel sorunlar nelerdir?” sorusuna öğrenciler tarafından verilen cevaplarda birinci sırada %32.3 ile ders saatlerinin yetersizliği yer alırken, ikinci sırada %31.2 ile kalabalık sınıflar ve seviye grubu yoksunluğunun yanı sıra derslerin

⁴⁹ İsmail Güler, “Dil Öğretimi, Dilbilgisi ve Arapça”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13/2 (Haziran 2004), 172-173.

⁵⁰ Soysaldı, “Türkiye’deki İlahiyat Fakültelerinde Arapça Öğretiminde Karşılaşılan Problemler ve Çözüm Yolları”, 249.

⁵¹ Soysaldı, “Türkiye’deki İlahiyat Fakültelerinde Arapça Öğretiminde Karşılaşılan Problemler ve Çözüm Yolları”, 253-257.

⁵² Soysaldı, “Türkiye’deki İlahiyat Fakültelerinde Arapça Öğretiminde Karşılaşılan Problemler ve Çözüm Yolları”, 257-258.

gramer ağırlıklı işlenmesi de yer almaktadır. Tüm öğretim metotlarının yanı sıra fiziksel imkan kısıtlılığı da öğrencilerin derse olan motivasyonlarının düşmesine ve yalnızca zarurî durumlarda (sınav vb.) ezberleme yöntemi ile Arapça'ya yöneldikleri görülmektedir.⁵³

“Arapça öğretiminde ağırlıklı olarak gramere önem verilmektedir.” ibaresine kesinlikle katılıyorum/katılıyorum cevabı veren öğrenciler, toplam öğrencilerin %80.3'ünü oluşturmaktadır.⁵⁴ Kanaatimizce ağırlıklı olarak gramer öğretildiği halde öğrenciler Arapça öğretiminde istenilen seviyeye ulaşmıyor ise verilen gramer kurallarındaki yoğunlukta veya bu grameri öğretme metotlarından birinde yanlış yapıyor demektir.

Öğrencilere göre ise Arapçayı hala istenilen seviyede öğrenememelerinin başlıca sebepleri aşağıdaki gibidir :

1. Öğretimde kullanılan metodun uygun olmaması,
2. Öğrencinin çalışmaması ve Arapçaya olan ilgisizliği,
3. Okutulan ders kitaplarının uygun olmaması,
4. Öğretim elemanlarının yetersiz olması.⁵⁵

Ülkemizde üniversite eğitimi de değerlendirildiğinde öğrenciler toplamda 700-800 saat süren bir hedef dil eğitimi almaktadırlar.⁵⁶ Tüm bu eğitim-öğretim süresinde öğretmen ve öğrenci tarafından emek ve zaman harcanmasına rağmen, anket sonuçlarında da belirttiğimiz üzere, öğretim metotları, öğrencilerin gramere boğulması, derse ayrılan süre, öğretim elemanı yetersizliği gibi pek çok sorunla karşılaşmaktayız. Bu sorunların temelinde de yanlış metot kullanmak veya yararlı olabilecek metodu yanlış sürdürmek yer almaktadır.

Öğrencilerin yoğun programlara rağmen Arapça'yı öğrenememelerinin bir diğer sebebi ise ana dilleri ile hedef dil arasında yeterli bağ kuramamalarıdır. İster çalışmamıza konu olan Türkçe-Arapça dilleri ister diğer dünya dilleri olsun, kişi dil öğretiminde öncelikle ana diline başvurmalıdır. Bu durum hedef dili, ana dilin sınırlarına almaya itmektedir.⁵⁷ Diller arasında yapılan bu karşılaştırmanın birbirlerinin alanlarına müdahale etmeden ve doğru şekilde öğrenilmesi için her dili kendi gramer kuralları çerçevesinde incelenmesi gerekmektedir. Bu nedenle çalışmamızın bu bölümünde Türkçe ve Arapça gramerine dair farklı noktalar ele alınacaktır.

⁵³ Soysaldı, “Türkiye’deki İlahiyat Fakültelerinde Arapça Öğretiminde Karşılaşılan Problemler ve Çözüm Yolları”, 260.

⁵⁴ Soysaldı, “Türkiye’deki İlahiyat Fakültelerinde Arapça Öğretiminde Karşılaşılan Problemler ve Çözüm Yolları”, 262.

⁵⁵ Soysaldı, “Türkiye’deki İlahiyat Fakültelerinde Arapça Öğretiminde Karşılaşılan Problemler ve Çözüm Yolları”, 263.

⁵⁶ Recep Uçar, “Din Öğretimi Kurumları Öğrencilerinin Arapça Derslerine İlişkin Tutumları ve Tutum Geliştirme Önerileri”, *Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi* 3/1 (Mayıs 2017), 88.

⁵⁷ Tahirhan Aydın, “Arapça ve Türkçe’de Sesler -Karşıtsal Çözümleme-“, *EKEV Akademi Dergisi* 44 (2010), 322.

SONUÇ

Nahiv ilmi ortaya çıktığı ilk dönemlerden itibaren üzerine çalışılan, kolaylaştırma yönünde adımlar atılan bir ilim olmuştur. Bu adımlar bize nahvin dildeki pozisyonunu ve kolaylaştırma çabalarının gerekliliğini göstermektedir. Erken dönemlerde başlayan bu çabaların günümüzde hala devam ediyor olması, zannedilenin aksine nahve yeteri kadar önem verilmediğini veya bu konudaki bilgi birikiminin görmezden gelindiğini ispatlar niteliktedir.

Günümüzde dil eğitimi denildiği zaman akla öncelikle gramerin gelmesi ve ülkemizde de dil eğitiminin başlangıç aşamasında bile gramer odaklı olması hali hazırda zor olan mevcut durumu gittikçe zorlaştırmaktadır. Yabancı dil öğretimi demek bütün gramer konularını birbiri ardınca öğrenciye aktarmak demek değildir. Bu nedenle öncelikle hangi konuyu nerede ve nasıl kullanacağımız hakkında bilgi sahibi olmak, daha sonra ise peyderpey bir şekilde konuların kolaydan zora doğru ilerlemesine ve ana dilimizdeki karşılıkları ile ilişkilendirilerek öğretilmesine dikkat edilmelidir. Nitekim ana dilimizdeki gramer kurallarını ilk yaşlarımızdan itibaren ezberleyerek değil, günlük konuşmalarımızın içerisinde kullanarak kavramaktayız. Kendi dilimiz için bile salt ezber yaparak dil öğretimini gerçekleştirmezken, öğreneceğimiz ikinci bir dilin bütün kurallarını baştan sona birbiri ardınca öğrenmemiz mümkün gözükmemektedir. Öğretim süreci içerisinde yaşanan bu zorluklar ve konuların ağırlığı sebebiyle öğrencilerde meydana gelen isteksizlik dile karşı bir önyargıyı da beraberinde getirmektedir. Sadece nahvin doğru metotlarla aktarılamaması sonucunda bu dili çeşitli sebeplerle öğrenmek isteyen kişilerin dilden koptukları gözlemlenmektedir. Nitekim dil öğrenmek demek o dilin sadece gramer kurallarını öğrenmek demek değildir.

Hedef dildeki gramer kurallarının öğretimi müstakil olarak incelenmesi gereken ve dil öğretiminde oldukça önem arz eden bir konudur. Gramer kurallarının nasıl öğretilmesi gerektiği üzerine çalışmamız boyunca farklı başlıklar altında değindik ancak şüphesiz öğretim metotlarının en önemlisi ana dil ile bağdaştırmak olacaktır. Kişi ana dilinde karşılığını bulduğu bir gramer kuralını daha iyi kavrayıp örneklendirebiliyorken, karşılığını bulamadığı veya farklı varyantlarını gördüğü bir konuyu zihnine yerleştirmede zorlanmaktadır. Bu nedenle dili öğretiminde bulunan kişiler, öğrencilerin zorluk yaşadığı alanların bilincinde olmalı ve onlara ana dil ile hedef dil gramerindeki farklı noktaları karşılaştırarak anlatmalıdır.

Arapça öğretiminde dikkat etmemiz gereken konulardan biri de hedef kitledeki insanların bu dili öğrenme amaçlarıdır. Kişinin dili sadece iletişim kurmak için öğrenecek olması ve Kur'an-ı Kerim, Hadis, İslam Hukuku gibi ilimleri kavramak için öğrenecek olması arasında büyük farklılıklar bulunmaktadır. Örnek verecek olursak, iletişim kurmak için dil öğrenen bir öğrencinin Arap edebiyatına dair bütün edebi sanatları bilmesine gerek yokken, içerisinde bir çok söz sanatı barındıran

Kur'an-ı Kerim'i anlamak için Arapça öğreniliyorsa bu sanatları bilmeden Kur'an'ın tam anlamıyla kavranması söz konusu olmamaktadır.

Gramer alanında yaşanan metot sorununun bir sebebini de öğretim materyallerinin eksikliği oluşturmaktadır. Ülkemizdeki dil eğitiminde büyük oranda tek kaynak ders kitaplarıdır. Ve bu kitapların içeriği öğrenci için oldukça sıkıcı olmanın yanında yoğunlukla gramer eğitime yöneliktir. Bulduğumuz teknoloji çağında öğrencinin dikkatini çekebilecek pek çok alan varken, tek tip hazırlanan ders kitapları bu alanın dışında kalmaktadır. İlgisizliği de beraberinde getiren bu durum öğrencinin dersten uzaklaşmasına sebep olmaktadır. Artık bütün gramer kurallarına internet vasıtası ile her an çeşitli kaynaklardan ulaşma imkanımız varken, eğitim kurumlarında tek kaynağımız olan kitapların öğrenci için başvurulmak istenen kaynak niteliği taşıması gerekmektedir. Kitapların ağırlığının veyahut içerisindeki kuralların çokluğunun kaliteli eğitimi sağlamadaki etken faktörlerden biri olmadığı kavranılmalıdır.

KAYNAKÇA

- Aydın, Tahirhan. "Arapça ve Türkçe'de Sesler -Karşıtsal Çözümleme-". *Ekev Akademi Dergisi* 44 (2010), 321-334.
- Ayyıldız, Mehmet Nuri. "Arap Dili Tarihi ve Arap Dili Gramerinin (Nahiv Sarf) Ortaya Çıkış Süreci". *Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13 (Ekim 2019), 155-173.
- Batur, İslam. "Arap Dilini Kolaylaştırma Çabaları Ekseninde Şevki Dayf ve Yenilikçi Yaklaşımları". *Uluslararası Ortadoğu Kongresi Bildiriler Kitabı 2* (2017), 101-121.
- Bostancı, Ahmet. "Ürdün Üniversitelerinde Yabancılara Arapça Öğretimi". *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/8 (2003), 53-98.
- Civelek, Yakup. "Türkiye'de Arapça Öğretimine Dair Bazı Teklifler –Riyad Arap Dil Enstitüsü Örneği-". *Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2 (Aralık 1998), 225-283.
- Dayf, Şevki. "Nahvin Kolaylaştırılması". çev. Ali Bulut. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 7/3 (Temmuz/Ağustos/Eylül 2007), 211-229.
- Güler, İsmail. "Dil Öğretimi, Dilbilgisi ve Arapça". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13/2 (Haziran 2004), 169-182.
- Gündüzöz, Soner. "Arapça'da Kültür Dil İlişkisi: Arapça'nın Yapılanması ve Algılanmasında Etkili Ögeler". *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 2 (Nisan/Mayıs/Haziran 2005), 215-229.
- Gündüzöz, Soner. "Arapça Öğretiminde Başvurulacak Bazı Yöntem ve Teknikler Pedagojik Bir Değerlendirme". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 29 (2010), 35-53.
- Güney, Mehmet Arif. "Yabancı Dil Öğretimi ve Dünden Bugüne Türkiye'de Arapça Öğretimi". *Karadeniz Teknik Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/1 (Mart 2014), 193-211.
- Kafes, Mahmut. "Arap Dilinde Nahiv İlminin Doğuşu ve Önemi". *S.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi* 10 (1994-1995), 101-115.
- Kur'ân-ı Kerîm Meâli*. çev. Halil Altuntaş -Muzaffer Şahin. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 12, 2011.
- Soysaldı, Mehmet. "Türkiye'deki İlahiyat Fakültelerinde Arapça Öğretiminde Karşılaşılan Problemler ve Çözüm Yolları". *Ekev Akademi Dergisi* 45 (2010), 247-279.
- Şimşek, Şahin. "İbrahim Mustafa'nın Nahiv İlminin İslahına Dair Görüşleri". *AİBÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6/12 (2018), 430-456.
- Uçar, Recep. "Din Öğretimi Kurumları Öğrencilerinin Arapça Derslerine İlişkin Tutumları ve Tutum Geliştirme Önerileri". *Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi* 3/1 (Mayıs 2017), 87-112.